

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	15
------------	----

1. BÖLÜM DİNLER TARİHİNE GİRİŞ

Baki Adam

I. Dinler Tarihi'nin Tanımı, Konusu ve Metodu.....	19
A. Dinler Tarihi'nin Tanımı.....	19
B. Dinler Tarihinin Konusu.....	20
C. Dinler Tarihi'nin Metodu.....	20
II. Dinler Tarihi'nin Din Bilimleri Arasındaki Yeri.....	21
III. Diğer Dinleri Öğrenmenin Önemi.....	22
IV. Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Tarihçesi.....	24
A. Cumhuriyet Öncesi Dinler Tarihi.....	25
B. Cumhuriyet Dönemi Dinler Tarihi.....	26
1. Annemarie Schimmel ve Dinler Tarihi.....	27
2. Hikmet Tanyu ve Dinler Tarihi.....	30
3. Hikmet Tanyu Sonrasında Dinler Tarihi.....	30
C. Genel Dinler Tarihi Kitapları.....	31

2. BÖLÜM DİN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Baki Adam

Giriş.....	35
I. Din ile İlgili Terimler ve Anlamları.....	36
II. Dinin Tanımı.....	41
III. Dinin Kaynağı Hakkındaki Görüşler.....	43
A. Evrimci Görüş.....	44
B. Vahiy Temelli Görüş.....	50

3. BÖLÜM YAHUDİLİK

Baki Adam

Giriş.....	56
I. Yahudiliğin Temel Özellikleri: Seçilmişlik, Ahit, Kutsal Toprak ve Mabet.....	58
II. Yahudiliğin Doğuşu ve Gelişmesi.....	62
A. Atalar Dönemi.....	62
B. Hz. Musa Dönemi.....	64
C. I. Mabet Dönemi.....	67
D. II. Mabet Dönemi.....	68
E. Helenizm Dönemi.....	69
F. Milattan Sonra Yahudilik.....	70
G. Hıristiyan Avrupada Yahudilik.....	73
H. Haskala Hareketi.....	73
III. Yahudiliğin Kutsal Metinleri.....	74
A. Tanah.....	74
1. Tevrat (Tora).....	74
1.1. Kur'an'a Göre Tevrat.....	77
1.2. Tevrat'ın Tahrifiyle İlgili Tartışmalar.....	79
2. Peygamberler (Neviim).....	79
3. Kitaplar (Ketuvim).....	81
B. Mişna ve Gemara: Talmud.....	82
IV. Yahudiliğin İnanç Esasları.....	84
A. Tanrı.....	85
B. Peygamberlik.....	88
C. Kitap.....	89
D. Mesih İnanıcı.....	89
E. Ahiret İnanıcı.....	91
V. Yahudilikte Mabet ve İbadet.....	92
A. Mabet: Sinagog (Havra).....	92
B. Din Görevlileri.....	95
C. Dua ve İbadet.....	96
1. Günlük İbadetler.....	96
2. Haftalık İbadet Günü Şabat.....	98
3. Yıllık İbadet Günleri: Kutsal Günler ve Bayramlar.....	98
D. Hac, Kurban, Oruç ve Sadaka.....	101

VI. Yahudi Yaşamında Önemli Bir Kural: Koşer (Kaşer).....	103
VII. Yahudi Örf ve Adetleri.....	103
VIII. Yahudi Mistisizmi Kabala ve Hasidizm.....	107
A. Kabala Öğrenimi ve Teknikleri.....	109
B. Kabala ve Tevrat.....	111
C. Kabala ve Hasidizm.....	111
IX. Yahudi Mezhepleri.....	113
A. İlk Dönem Yahudi Mezhepleri.....	113
1. Samirîler.....	113
2. Sadukiler.....	114
3. Ferisiler.....	114
4. Esseniler.....	115
B. Ortaçağ Yahudi Mezhebi Karailik.....	116
C. Modern Dönem Yahudi Mezhepleri.....	116
1. Reformist Yahudilik.....	116
2. Muhafazakâr Yahudilik.....	118
3. Ortodoks Yahudilik.....	119
3.1. Ultra Ortodoksluk.....	119
4. Yenidenyapılanmacı Yahudilik.....	120
X. Yahudilik ve Siyonizm.....	121
XI. Yahudilik Açısından Yahudi Olmayanların Durumu.....	123

4. BÖLÜM

HIRİSTİYANLIK

Ahmet Hikmet Eroğlu

Giriş.....	130
I. Hıristiyanlığın Tarihçesi.....	131
A. İsa.....	131
B. Pavlus.....	136
C. Pavlus'tan Sonra Hıristiyanlık.....	138
D. Konsiller.....	140
E. Doğu-Batı (Katolik-Ortodoks) Ayrışması.....	142
F. Reform Hareketi ve Protestanlığın Doğuşu.....	144
II. Kutsal Metinler.....	146
III. Tanrı İnancı.....	151
IV. Kilise ve İbadet.....	156
V. Sakramentler (Gizemler/Ayinler).....	158

VI. Bayramlar.....	166
VII. Hıristiyan Mezhepleri.....	170
A. İlk Dönem Doğu Kiliseleri.....	170
1. Nasturi Kilisesi.....	170
2. Monofizit Kiliseler.....	171
2.1. Süryani Kilisesi.....	171
2.2. Ermeni Kilisesi.....	173
2.3. Kıpti Kilisesi.....	174
2.4. Habeş Kilisesi.....	174
3. Maruni Kilisesi.....	175
B. Ortodoks Mezhebi.....	175
C. Katolik Mezhebi.....	180
D. Protestan Mezhepleri.....	187

5. BÖLÜM

İSLAM

Talip Ayar

Giriş.....	194
I. İslam Öncesi Arap Toplumunu ve İnançları.....	196
A. Coğrafi Durum:.....	196
B. Etnik Yapı.....	197
C. Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat.....	198
D. Dinî Hayat.....	200
II. İslam'ın Doğuşu ve Tarihçesi.....	201
III. Kutsal Metinler.....	205
A. Kur'an.....	205
B. Hadis.....	207
IV. Mezhepler.....	209
A. İtikadi Mezhepler.....	210
B. Fikhî Mezhepler.....	213
V. Tasavvuf ve Tarikatlar.....	216
VI. İnanç Esasları.....	219
A. Allah'a İman.....	219
B. Meleklerle İman.....	220
C. Kitaplara İman.....	221
D. Peygamberlere İman.....	221
E. Ahirete İman.....	222
F. Kadere İman.....	223

VII. İbadet Esasları.....	224
A. İbadetler.....	225
1. Temel İbadetler.....	225
1.1. Namaz.....	225
1.2. Oruç.....	226
1.3. Zekât.....	227
1.4. Hac.....	227
2. Diğer İbadetler.....	228
3. Mabetler.....	229
VIII. Kutsal Gün ve Geceler, Bayramlar.....	229
A. Kutsal Gün ve Geceler.....	230
B. Bayramlar.....	231

6. BÖLÜM
MECÛSİLİK
Mehmet Alıcı

Giriş.....	240
I. Tarihsel Süreç.....	242
II. Kutsal Metin Külliyatı.....	244
A. Avesta.....	244
1. Yesna.....	245
1.1. Gatha.....	245
2. Yeşt.....	245
3. Vendidad.....	246
4. Horde Avesta.....	246
5. Visperad.....	246
B. Pehlevi Metinler ya da Zendler.....	246
III. Mecûsî Teolojisi.....	248
A. Zerdüşt ve Ahura Mazda.....	248
B. Zerdüşt Sonrası İlahiyat ve Avesta Edebiyatı.....	250
C. Sasani DUALİZMİ.....	252
D. Kurtarıcı Fikri-Saoşyant.....	254
E. Ateş Kültü.....	255
F. Ahiret Düşüncesi.....	256
IV. Ahlaki-Dini Pratikler.....	256
A. Ahlak Anlayışı.....	257
B. Dini Törenler.....	257
C. İbadetler ve Bayramlar.....	260
V. Günümüzde Mecûsîler.....	261

7. BÖLÜM MANİHEİZM

Mehmet Alıcı

Giriş.....	268
I. Tarihsel Süreç.....	268
II. Kutsal Metin Külliyatı.....	271
A. Mani'ye Atfedilen Eserler.....	272
1. Hayat İncili.....	272
2. Hayat Hazinesi.....	272
3. Şapuragan.....	273
4. Sırlar Kitabı.....	273
5. Pragmateia.....	273
6. Devler Kitabı.....	273
7. Mektuplar.....	274
8. İlahiler ve Dualar.....	274
B. Maniheist Kutsal Metinler.....	274
1. Kefalya.....	274
2. Köln Mani Kodeksi.....	275
3. Vaazlar (Homilies).....	275
4. İlahi Kitabı.....	275
5. Xvastvaneft.....	275
6. Compendium (Çince Özet).....	276
III. Maniheist Gnostik Teoloji.....	276
A. Düalist Tanrı Anlayışı.....	277
B. Maniheist Düalizmde Kozmos.....	277
1. Dünya ve İnsan.....	279
C. Maniheizm'de Gnostik Kurtuluş Düşüncesi.....	281
D. Kutsal Bilgi/Gnosis ve Peygamber.....	282
E. Ölüm ve Ahiret Düşüncesi.....	282
IV. Ahlaki-Dini Uygulamalar.....	283
A. Cemaat Yapısı.....	284
B. İbadetler.....	285
C. Bayramlar.....	286

8. BÖLÜM SÂBİİLİK

Mehmet Alıcı

Giriş.....	292
I. Tarihsel Süreç.....	292

II. Kutsal Metin Külliyyatı.....	294
A. Yazılı Metinler.....	295
1. Ginza.....	295
2. Draşia d Yahya.....	296
3. Qolasta.....	296
4. Divan Metinleri.....	296
5. Ezoterik ve Astrolojik Metinler.....	296
B. Sır Metinleri.....	297
III. Sabîlîğin Gnostik Teolojisi.....	297
A. Sâbiî Düalizminde Aracı Tanrı/Demiurg Düşüncesi ve Kozmos.....	299
1. Dünya.....	301
2. İnsan.....	301
B. Sâbiîlikte Gnostik Kurtuluş Düşüncesi.....	303
C. Kutsal Bilgi/Gnosis ve Peygamber.....	303
D. Sâbiî Zaman Tasavvuru ve Kurtarıcı Fikri.....	304
E. Ahiret Düşüncesi.....	306
IV. Ahlaki-Dini Uygulamalar.....	306
A. Vaftiz.....	307
B. Diğer Dini Uygulamalar.....	309
V. Günümüzde Sâbiîler.....	312

9. BÖLÜM HİNDUİZM

Ali İhsan Yitik

Giriş.....	316
I. Hint Dinlerinin Ortak Özellikleri.....	316
II. Hinduizm'in Tarihsel Gelişimi.....	320
III. Hinduizm'in Temel Özellikleri.....	322
IV. Hindu Kutsal Metinleri.....	329
A. Sruti (İlhama dayalı olanlar).....	329
1. Veda İlahileri.....	329
1.1. Rig-Veda.....	330
Okuma Metni: Bilinmeyen Tanrıya (Ka).....	331
1.2. Yajur-Veda.....	333
1.3. Sama-Veda.....	333
1.4. Atharva-Veda.....	333
2. Brahmanalar.....	334

3. Aranyakalar	335
4. Upanişadlar	336
B. Smriti (Akla veya düşünceye dayananlar)	336
V. Hinduizm’de İbadet	338
VI. Dini Gelenekler	340
VII. Başlıca Hindu Mezhepleri	342
VIII. Modern Dünyada Hinduizm	344

10. BÖLÜM BUDİZM

Ali İhsan Yitik

Giriş	352
I. Buda’nın Hayatı	352
II. Buda’nın Reformları	353
III. Budizm’in Yayılışı	354
IV. Kutsal Metinler	359
A. Pali Kanon (M.Ö. 350-M.Ö. 90)	359
B. Mahayana Kutsal Literatürü	360
V. Bir Din Olarak Budizm	362
A. Bağımlı Varoluş Yasası (Pratityasamutpada)	362
B. Dört Temel Hakikat	363
C. Sekiz Dilimli Yol	364
D. Karma Öğretisi	365
E. Nirvana	366
VI. Budizm’de İbadet	367
A. İbadet Mekânları	367
B. Takdimeler ve Dualar	370
C. Yıllık Bayramlar (Festivaller)	371
D. Evde Günlük İbadetler	371
E. İbadet Malzemeleri	372
F. Meditasyon	372
G. Budizm’de Kutsal Mekânları Ziyaret	373
VII. Başlıca Budist Mezhepleri	375

11. BÖLÜM CAYNİZM

Ali İhsan Yitik

Giriş	384
I. Tarihsel Gelişimi	385

II. Kutsal Metinleri.....	387
III. Temel Öğretileri.....	389
IV. Başlıca İbadet ve Uygulamalar.....	393

12. BÖLÜM SİHİZM

Ali İhsan Yitik

Giriş.....	402
I. Sihizm'in Tarihsel Gelişimi.....	402
A. Sihizm'in Ortaya Çıkışında Etkili Faktörler.....	402
B. Guruluk, Guru Nanak ve On Guru.....	404
1. Guruluk.....	404
2. Sihizm'in Kurucusu Guru Nanak.....	405
3. Guruların Hinduizm ve İslam'a Yaklaşımı.....	408
II. Sih Kutsal Metinleri.....	411
III. Sihizm'de İnanç.....	412
A. Tanrı Anlayışı.....	412
B. İnsan Anlayışı.....	413
C. Karma Yasası.....	414
D. Maya Öğretisi.....	414
E. Kurtuluş (Mukti) Öğretisi.....	415
F. Ajuni.....	416
G. Khalsa Teşkilatı.....	416
IV. Sihizm'de İbadet, Geçiş Törenleri ve Festivaller.....	417
A. Mabet.....	417
B. Meditasyon (Nam Simran) ve Yoga.....	418
C. Gündelik Yaşam.....	419
D. Giyim-Kuşam.....	419
E. İsim Koyma.....	420
F. Evlilik.....	420
G. Cenaze Töreni.....	421
H. Bayramları.....	421
V. Batı Dünyasında Sihizm.....	421

13. BÖLÜM KONFÜÇYANİZM

Ahmet Güç

Giriş.....	428
I. Konfüçyüs ve Fikirleri.....	428

II. Konfüçyanizm'in Mahiyeti (Din mi Felsefe mi?).....	429
III. Kutsal Metinler.....	431
A. Beş Klasik (Wou King).....	431
B. Dört Kitap (Se Chou).....	435
IV. İbadet Uygulamaları.....	436
V. Ahlaki ve Sosyal Yapı.....	438
VI. Felsefi Sistem.....	440
VII. Çin Ulusal Kimliği ve Konfüçyanizm.....	442
VIII. Çin Devrimi Sonrası Konfüçyanizm.....	443

14. BÖLÜM

TAOİZM

Ahmet Güç

Giriş.....	450
I. Lao Tsu ve Fikirleri.....	450
II. İnanç Esasları.....	452
III. Kutsal Metinleri.....	454
IV. İbadet Uygulamaları.....	456
V. Ahlaki ve Sosyal Yapı.....	457

15. BÖLÜM

ŞİNTOİZM

Durmuş Arık

Giriş.....	462
I. Tanrı İnancı.....	464
II. Mabet ve İbadetler.....	465
III. Ölüm Sonrası İnançlar.....	468
IV. Ahlak.....	469
V. Kutsal Kitaplar.....	470
VI. Mezhepler ve Diğer Dinler.....	471

16. BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK DİNİ

Durmuş Arık

Giriş.....	476
I. Tanrı İnancı.....	478
II. Tabiatla İlgili İnançlar.....	483
III. Atalar Kültü.....	486

IV. Kozmoloji ve Dünyanın Sonu.....	488
V. İbadet.....	490
VI. Şamanizm ve Şamanlar (Kam).....	491
VII. Ahlâk.....	494

17. BÖLÜM

ANADOLU, MISIR VE MEZOPOTAMYA DİNLERİ

Bekir Zakir Çoban

Giriş.....	500
I. Eski Anadolu Uygarlıklarında Din.....	502
A. Hititlerde Din.....	503
B. Yunan İnançları.....	506
C. Romalıların Dini.....	508
II. Eski Mezopotamyada Din.....	511
III. Eski Mısır'da Din.....	516
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ.....	521

ÖNSÖZ

Şemseddin Sami'nin Esatir (1295/1878) isimli kitabından bu zamana kadar Türkiye'de Dinler Tarihi alanında pek çok kitap yayınlanmıştır. Bu eserlerin her biri Türkiye'de Dinler Tarihi birikiminin oluşmasında ciddi katkı sağlamıştır. Özellikle Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'ün merhum Prof. Dr. Günay Tümer'le birlikte hazırladığı Dinler Tarihi (Ankara: 1988) uzun yıllar İlahiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmuş ve halen de okutulmaktadır. İlk akademisyen dinler tarihçilerinden Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu'nun Başlangıcından Günümüze Dinler Tarihi (İstanbul: 1983) isimli kitabını da katkısı bakımından burada zikretmek gerekir.

Grafiker Yayınları'nın el kitabı serisinde yayınlanan elinizdeki bu kitap, Türkiye'deki Dinler Tarihi birikiminin bir ürünüdür. Çeşitli üniversitelerden Dinler Tarihi alanında çalışan uzmanlar bu kitabın oluşmasında emek vermiştir. Yahudiliği Prof. Dr. Baki Adam, Hıristiyanlığı Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu, Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm'i Prof. Dr. Ali İhsan Yitik, Mecusilik, Maniheizm ve Sabiiliği Yrd. Doç. Dr. Mehmet Alıcı, Konfüçyanizm ve Taoizm'i Prof. Dr. Ahmet Güç, Geleneksel Türk Dini ve Şintoizm'i Prof. Dr. Durmuş Arık, Anadolu, Mısır ve Mezopotamya dinlerini Doç. Dr. Bekir Zakir Çoban yazmıştır. İslam kısmını ise İslam Tarihçisi Yrd. Doç. Dr. Talip Ayar hazırlamıştır.

Dinlerin anlatımında mümkün olduğunca belli bir formata uyulmaya çalışılmış; tarihsel gelişim, inanç, ibadet, kutsal metinler ve mezhepler ekleninde her bir din genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bazı konular görsel malzemelerle desteklenmiştir. Dinler Tarihi biliminin kriterlerine uygun olarak betimleyici yaklaşım benimsenmiş, değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır. Her bir tasnif eleştiriye açık olduğundan kitapta dinlerin tasnifi yapılmamıştır. Birinci bölümde Dinler Tarihi bilimi, ikinci bölümde dinin mahiyeti ele alınmış, daha sonra dinler; Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam, Mecusilik, Maniheizm, Sabiilik, Hinduizm, Budizm, Caynizm, Sihizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Şintoizm, Geleneksel Türk Dini, Anadolu, Mısır ve Mezopotamya dinleri düzeninde anlatılmıştır. Kimi zaman ilkel dinler kimi zaman geleneksel dinler şeklinde isimlendirilen dinlere müstakil bir bölüm ayrılmamış, ikinci bölümde genel özellikleriyle tanıtılmıştır. Dinle-

rin bu şekilde sıralanmasında İslam esas alınmış; İslam'ın tarihî ve coğrafi açıdan yakın veya uzak ilişki içinde bulunduğu dinlerle ortak ve farklı yönlerinin görülmesi amaçlanmıştır.

Elinizdeki bu kitap, İlahiyat fakültelerinin programlarında yer alan Dinler Tarihi dersi için bir el kitabı olarak hazırlanmakla birlikte genel okuyucuya da hitap etmektedir.

Türkiye'de Dinler Tarihi bilimi Batılı kaynakların tesirinde geliştiği için bu bilim alanıyla ilgili maalesef ortak bir terminoloji geliştirilememiştir. Bundan dolayı Dinler Tarihi kitaplarında isimlerin ve terimlerin yazımında farklılıklar görülebilmektedir. Hatta dinlerin isimlendirilmesinde bile buna rastlanmaktadır. Biz, mümkün olduğunca bu el kitabında ortak bir terminoloji oluşturmaya çalıştık. Bununla birlikte gözden kaçan bazı hatalar olabilir. Okuyucudan gelen öneriler de dikkate alınarak bunlar bir sonraki baskı da düzeltilecektir.

Editör
Prof. Dr. Baki Adam